

ביעור פירות שביעית של חמץ

במסכת פסחים דף ד' עמוד ב' – בסוף סוגית בדיקת-חמץ מסיקה הגמ': "כיון דבדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה, הימנוהו רבנן בדרבנן". מפרשי רש"י: "בביטול בעלמא, דכתיב: תשביתו ולא כתיב תבערו. (תכונה לפסוק: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם" שמות י"ב, ט"ו). והשבתה בלב – היא השבתה". התוספות שם ד"ה מדאורייתא, מקשים על דברי רש"י: "וקשה לר"י דהאי השבתה – הבערה היא ולא ביטול, דתניא בשמעתין [שם ה' א']: רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם". וכתיב: "כל מלאכה לא תעשו". ומצינו להבערה שהיא אב-מלאכה. ועוד: דתשביתו אמרינן לקמן מאך – חילק – הוא משש שעות ומעלה ואחר איסורא (שחל עליו שם איסור) לא מהני ביטול? ואומר ר"י: דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, מטעם: שאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר, מדאמרינן: שלך אינך רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה".

כבר הקשו על דברי התוס' – שסוף כל סוף, שגם אם בדיעבד הפקיר, שוב אינו עובר על הלאו. שעל זה דרשו: שלך אינך רואה וכו', ומאחר שהוא הפקיר, הרי זה לא שלו. אך מהיכי תיתי לפוטרו ממצות-עשה של תשביתו. לכאורה מניעת לאו יש כאן, אבל אם לא נאמר שהשבתה פרושה הפקר – הרי גם מי שהפקיר, אינו עובר יותר, אך לא קיים המצוה ומ"ש ר"י: שהביטול כולל הפקר ולכן כאילו מוציא מרשותו. [בתוד"ה מדאורייתא באותו הדף]. זה רק שיותר ולא נאסר, אבל אין כאן מעשה המצוה – וע"פ זה עדיין הדברים צריכים ביאור, מדוע לא נאמר: שאמנם יותר לא מחוייב.

אמנם אולי אפשר לומר שיוצאים ידי מ"ע של השבתה בביטול בלב, אבל לא כן משמע לשון תוד"ה וכתיב וכתבו: מ"ע של תשביתו זה דוקא בהבערה, דהיינו שריפה (כדברי ר' יהודה במפורש – אין ביעור חמץ אלא שריפה ותנא: מפרר וזורה לכל רוח וכו'). ולא ציוה הכתוב לשרפו, אלא לאחר איסורו. אלא שכדי לא לעבור על הלאו, מספיק ביטול בלב. וכך יהיו דברי שני התוספות מתאימים זה לזה.

אכן זהו הסבר יסוד תקנת חכמים, לחייב בדיקה וביטול וביעור וביטול, שעיקר המצוה מקיימים בשריפה או איבוד מן העולם בידיים – והביטול מהני למנוע עבירה על הלאו.

ביחוד כשחושש שמא יש חמץ תחת ידו וברשותו, שלא ידוע לו — כפי שנברר להלן בשיטת הרמב"ם בענין זה.

חשיבות ברור יסוד הדין של ביעור חמץ, אם חיוב שיהא מעשה בפועל ממש — תסתבר לנו, כאשר נבוא לבחון את השאלה של **ביעור חמץ בשנה השביעית**. בחמץ של תבואת שביעית, שחל עליו דין פירות שביעית, לשיטת כמה ראשונים, כמו שנברר להלן.

לפני שניגש לברור זה — נזכיר עוד הטעם, מדוע תיקנו רבותינו לברך על ביעור חמץ — **כבר בליל י"ד** — ולא על הבדיקה (כפי שפוסק השו"ע או"ח סימן תל"ב, ועיין בלה"ק בשם רדב"ז, שנוסח "על ביעור" נתקן על תחילת עשיית המצוה ועל תכליתה שהוא הביעור — ולא על הביטול שהוא מחשבה שבלב). לאחר הבדיקה לבטל בלשון: "כל חמירא וחמיעא דלא חזיתני ודלא בערתי לבטיל וליהוי הפקר כעפרא דארעא". (כדברי רב יהודה בגמ' שם, פסחים ו' ב' — הבודק צריך שיבטל, שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה). והברכה היא לא על הביטול, אלא על הבדיקה לצורך הביעור. ולכן למחרת כששורף את החמץ הידוע לו, שלא בטלו ולא מכרו — **אינו מברך**, משום שיצא ידי חובת ברכת המצוה של הביעור, בברכת הלילה.

הט"ז שם ס"ק א', מסביר: שתיקנו הברכה בלשון ביעור ולא בלשון בדיקה בברכה, שצריך באמת לכוון על הביעור של מחר. הט"ז מביא ומברר כך בדברי הרא"ש ריש פסחים: "ומה שאין מברכין על ביעור חמץ בשעה החמישית, כשמוציא החמץ מן הבית (בערב פסח) והוא עיקר המצוה מן התורה. כדכתיב: "ביום הראשון תשביתו" וכו'. ואומר אני דהוצאת חמץ קודם זמן איסורו לא נפיק מ"תשביתו", היינו: שריפה ולא ציותה תורה שריפה, אלא בזמן איסורו, דומיא דנותר, אבל בעוד שהוא מותר באכילה לא ישרפנו. ומה שמוציאים אותו מן הבית, היינו: שלא יעבור עליו "בבל יראה ובל ימצא".

והסביר הט"ז שיטת הרא"ש, כשבא להסביר: לא מדוע אין מברכים פעמיים, פעם בשעה שמקיים מצוה דרבנן — הבדיקה. ופעם כשמקיים המצוה — דאורייתא, הביעור. שהרי כבר ברך על "ביעור חמץ" ואיך יברך על מצוה אחת פעמיים? אלא שהרא"ש אתי לבאר על עיקר התקנה, למה לא תיקנו חכמים לברך על עיקר המצוה דאורייתא — אלא בשעת הבדיקה דרבנן. ולזה תרץ הרא"ש: דאז (בזמן השריפה) אין כאן דאורייתא, כיון דעדיין היתר הוא, אלא מדרבנן הוא בשביל החשש של אחר-כך — אם כן יש לו לברך על ההתחלה שהיא דרבנן.

ואכן, להלכה — אם מוצא חמץ בביתו באמצע חג הפסח ומבערו ע"י שריפה, צריך לברך אם לא ביטל חמצו בערב הפסח בלשון: "דידענא ודלא ידענא", ולא מכרו לגוי — או אם החמיצה עיסתו בפסח עצמו, שאז חלה עליו חובת ביעור דאורייתא, צריך לברך על ביעורו. כך פוסק בעל הנודע ביהודה — (מהדורא תנינא סימן ס"א), שמסביר שיטת הרמב"ם, שהבודק במועד מברך אקב"ו על ביעור חמץ. ע"י דברי הרא"ש והר"ן בפסחים, שעל שמירת ל"ת לא שייך ברכה ושאין מברכים רק על המצוה דרבנן של הבדיקה, שהוא צורך הביעור — כי הלשון מוכיח על ביעור חמץ. ולכן הסיק: שיש מ"ע של תשביתו גם באמצע הפסח —

ומברכים על כך "ביעור חמץ". ע"פ הנודע ביהודה פוסק המגן-אברהם סי' תמ"ו, ס"ק א' – שהוא דרבנן וההסבר: כיון שיש מצוה דאורייתא **דתשבתו**, אף כשביטל, מ"מ כיון שתיקנו חכמים, שהביטול לא יועיל לקיים מצות עשה ורק ימנע עבירה של הלאו. אי"כ מדבריהם נשאר חיוב של מצוה "דתשבתו". מתוך דבריו אלו מסתבר: שעיקר הברכה שאנחנו מברכים הוא **על הבדיקה ועל הביעור**, ומה שמבטל הוא רק על אותם דברים, שלא ידע על קיומם – ליתר שאת וכן יש לפנינו **תקנת-חכמים**, שחייב אדם לצאת ידי חובת **מ"ע דאורייתא**, ע"י מעשה **הבדיקה והביעור**, אבל לא מספיק שיצא ע"י ביטול בפה ובלב.

הדברים יתבררו לנו יותר – אם נעיין קצת בשיטת הרמב"ם ובגירסאות השונות, שיש בדבריו שבס' המצוות ושבמשנה-תורה כדלהלן: הרמב"ם בס' המצוות עשין קנ"ו, מונה במצוות עשה את הציווי: "שנצטוונו לבער (כתרגומו המדויק של הגר"י קאפח שליט"א – "להסיר") את החמץ מבתינו (שם – "מרשותנו") והוא אמרו יתעלה – אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיכם". כאן לא נתברר יותר לאיזה ביעור מתכוון הרמב"ם, אך בס' המצוות בהוצאת מוסד הרב-קוק מהדורת הגר"י קאפח נוסף: "**וחכמים** קוראים לה גם כן **ביעור**, כלומר: **ביעור-חמץ**". ובגמרא סנהדרין מגמ' דבני-מערבא (ירושלמי סנהדרין פ"ה, הלכה ג'): "חמץ חייבין עליו עשה ולא תעשה: עשה על **ביעורו**, דכתיב: 'תשבתו שאור מבתיכם', לא תעשה דכתיב: 'שאור לא ימצא בבתיכם'".

על פי שיטה זו של הרמב"ם בס' המצוות, נראה ברור שדעתו לכאורה: שהסרת החמץ מרשותנו (או בני"א ביעור מרשותא) בפועל, זו היא מצות ההשבתה דאורייתא. אמנם ברמב"ם במשנה-תורה, פ"ב מה' חמץ ומצה ה"ב, אומר לכאורה לא כן וז"ל: "ומה היא השבתה זו האמורה בתורה, היא שיבטלו בליבו ויחשוב אותו כעפר וישים בליבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שברשותו, הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כללי". הרי, לכאורה, לא מזכיר כאן הרמב"ם כלל ענין הביעור בפועל ממש, בתורת מ"ע מן התורה. וזה לא כדבריו בס' המצוות שהזכרנו.

אמנם יש גירסא אחרת בדברי הרמב"ם, המופיעה בדפוס רומי (ד' ראשון של הרמב"ם, שיצא לאור כעת במהדורת מוסד הרב קוק). והביאה הכ"מ וזה לשונה: "ומה היא השבתה זו האמורה בתורה, שיסיר החמץ **הידוע לו מרשותו**, ושאינו ידוע לו יבטלו בלבו וישים אותו כעפר" וכו' – וכתב הכ"מ: "זו היא הנוסחא שבספרי רבינו שבידינו ומשמע מפשט לשון רבינו, דמדאורייתא תרתי בעינן – **ביעור וביטול**, ומפקינן לביטול, מדאמרינן בספרי (דברים פ' ראה): "ולא יראה לך", בטל בלבך. אי-נמי מדכתיב: תשבתו ולא כתב: תבערו או תשרפו וכו', ומסרו הכתוב לחכמים שיפרשו היכא סגי בביטול והיכא בעי ביעור. והם פירשו דלחמץ ידוע צריך ביעור ולחמץ שאינו ידוע – סגי בביטול, ומוצא גלוסקא **שדעתו עילויה**, ותלמיד יושב לפני רבו ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו, והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ואינו יכול לחזור ולבערו ולחזור למצותו, סגי להו בביטול, למרות שהוא חמץ ידוע, היינו טעמא, דכיון שהדבר מסור לחכמים, הם דנו וכל הני דטרידי, כיון דלא אפשר סגי להו בביטול".

אמנם מסקנתו של הכ"מ שם לדחות גירסא זו, וע"פ דבריו כנראה הדפיסו המדפיסים בגירסא שלפנינו, שאינה מתיחסת לכל הנושא האמור – אבל לעני"ד נראה שע"פ ס' המצוות, שלא הזכיר כלל ביטול והרהור בלב. וכדי שלא תהא סתירה בינו לבין המשנה-תורה, הגירסא הראויה בדברי רבינו היא: לחלק בין חמץ ידוע – שצריך ביעור, ושאינו ידוע, או שאין **ביכולתו** לבערו בפועל שסגי בביטול, אלא שמ"ע לא מקיימים אלא במעשה בידים בפועל ממש, ולא בהפקרה ובביטול בלב, שאין בו מעשה בידים – ולכן לא הזכיר הרמב"ם אפשרות זו בס' המצוות – כך נראה לבאר שיטת הרמב"ם.

לביאור ולסכום הענין נזכיר תמצית שיטות הראשונים, כפי שמביא זאת בעל ערוך – השולחן, בספרו הגדול בסימן תמ"ה על שו"ע אורח-חיים: "באיזה דרך מבערין החמץ וכו'" – שרש"י ותוס' פסקו כר' יהודה, שאין ביעור חמץ אלא שריפה. והרמב"ם והגאונים פסקו כחכמים: "שאף מפרר וזורה ברוח – וכל ישראל נהגו לשרוף את החמץ" (וכן רמ"א שם) וכו'. והאריך בשיטות על דברי הברייתא: "אימתי שלא בשעת ביעורו, אבל **בשעת ביעורו** השבתתו בכל דבר". ופירש"י: "וקורא **שעת ביעורו**, משעה שנאסר החמץ מן התורה, ולפי זה שפיר מחוייבין לשרוף את החמץ, שהרי אנו שורפין בשעה שישית", אבל ר"ת מפרש להיפך וכו'. וסיכום: לכן המנהג שלנו (לשרוף) הוא כרש"י וכתוס' וכפרושו דרש"י ז"ל, ואף גם אין זה נגד דעת הרמב"ם והגאונים, שהרי הם מודים דגם בשריפה מותר, אלא דלדידהו נוכל לצאת גם שלא בשריפה, אלא במפרר וזורה לרוח או מטיל לים – ולפי זה המנהג שלנו כדעת כל הפוסקים. נמצינו למדים:

1. **ביעור חמץ - בשריפה**, לכל הדעות מדאורייתא בזמן איסורו, ולכמה דעות אפשר גם בהסרה בפועל, ע"י פרור וזרית לחם וכדומה. נהגו ישראל – בשריפה!
2. **ביטול חמץ – בהפקרה או בביטול בלב** – ע"פ כמה שיטות הוא: דאורייתא וע"פ כמה שיטות אחרות אינו אלא מדרבנן. יש בו מניעת ל"ת ואף קיום מ"ע מדרבנן. אבל אין מקיימים מ"ע מדאורייתא ממש, אלא בהסרה **מרשותו בפועל ממש, כמו ע"י שריפה**.

לפי זה – היום **מצות-עשה של "תשביתו"**, שייך בביעור-חמץ בפועל ממש או במקרים ידועים **בהפקרה ובביטול בלב**. – ומי שלא עשה לא זה ולא זה, אפילו מכר חמצו לגוי כדת, בודאי שיצא מידי חשש לעבור על ל"ת של בל יראה, שלמדנו: שלך אינך רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. אבל יש ספק אם קיים מצות-עשה אפילו מדרבנן ובודאי לא שייך לברך על זה לכתחילה ברכת: "על ביעור חמץ".

נשאלה כעת השאלה לגבי אותם פירות שביעית של חמץ, שדין קדושת שביעית חל עליהם. כיצד יש לנהוג בהם בענין הביעור, כדי שלא יעבור על "לאכלה ולא להפסד". ובמכירתם לנכרי – האם עוברים על "לאכלה ולא לסחורה", מה יעשה האדם – שלא יפגע בקדושתו, ועם זה יקיים המצוה של ביעור-חמץ לגביהן? המדובר לא בספיחין של שביעית עצמן, שעליהם לא חלה קדושת פירות שביעית, שהם אסורים באכילה – אלא בתבואה של שישית שנכנסה לשביעית, דהיינו: בתבואה של שישית שנכנסה לשביעית. באותו אופן, שלפי דעת כמה מרבתינו הראשונים ובתוכם הר"ש והרמב"ן, חלה עליה קדושת פירות שביעית, ואין עליה שם ספיחין.

ביעור פירות שביעית של חמץ

שעז

לברור הענין, נביא דברי הר"ש פ"ט דשביעית מ"א ד"ה: "כל הספיחין מותרין", שהאריך לברר סוגית הגמ' פסחים, בפרק "מקום שנהגו" (נ"א ואילך), כידוע גירסת סוגייתנו שונה מהמשנה ועל פיה גם לר' שמעון: "כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב, ודעת חכמים: כל הספיחין אסורין" (כולל ספיחי כרוב) ותרוויהו אליבא דרבי עקיבא – שאומר בברייתא על הפסוק: "הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו" – "אמר ר' עקיבא: וכי מאחר שאין זורעין, מהיכן אוספין, מכאן לספיחין שאסורים". הר"ש מברר ע"פ מגילת סתרים לרבינו נסים: "דההיא דספיחין בספיחי שביעית שיצאו למוצאי שביעית – דאסורים, עד שיעשו כיוצא בו וכו' **ובירק** של ערב-שביעית שנלקט בשביעית אסור, דבירק אזיל בתר לקיטה, אבל לענין איסור ספיחים דנפקא מדכתיב: הן לא נזרע וכו', משמע דתחילת גידול בעינן בשביעית, ובתבואה דינה ודאי דאזלינן בתר שלישי, אם לא הביאה שלישי בשישית, אסורה משום ספיחי שביעית, כדמובא בירושלמי בפי' בתרא דמעשרות, דאמרינן לגבי תבואה, לר"ע הביאה פחות משלישי לפני שביעית ונכנסה שביעית, אסורים משום ספיחים. ולא חלה עליהם קדושת שביעית, שכבר היו עשבים, הביאה פחות משלישי לפני שמינית ונכנסה שמינית, מותרת משום ספיחין. וחלה עליהן קדושת שביעית, שכבר היו עשבים וכו'", רבינו הר"ש מאריך לברר שיטה זו, ומסקנתו: שיש בכל זאת מצב מסוים, שבו תחול על התבואה קדושת פירות שביעית, ולא יהיה בה משום ספיחין ולשונו: **"אבל בתבואה משכחת לה, כשהתחילו לצאת בשישית ונגמר רוב גידולן בשביעית, דלא מיתסרי משום ספיחין, וקרינן ביה גדל בשביעית, כיוון דרוב גידולו בשביעית"** – ע"ש.

וכן שיטת הרמב"ן: משהתחיל גידול התבואה בשביעית, אין על זה איסור ספיחין, ואז בשביעית שיגמר רוב גידולה, חלה עליה קדושת שביעית – וצריך לנהוג בה דין קדושת פירות שביעית.

וראיתי שדן בשאלה זו, רבם של ישראל, מרן הגרא"י אונטרמן זצ"ל, (בחילוקא דרבנן, שנדפס בספר כרם ציון השלם תשכ"ה) – וז"ל: "בתבואת-שביעית שהכניסו לבאים לאכול (ז.א. זכו מן ההפקר מדין "לאכלה" – בדן שביעית וצריך לומר: דמיירי כשאין עליה דין ספיחים וכו'). השאלה היסודית היא: האם מותר לשרוף את החמץ הזה לפני חג הפסח כדן, או אולי כדאי להעדיף הדרכים האחרות, מאחר שיש איסור מפורש בתורה לשרוף פירות שביעית. שנאמר: "והיתה שבת הארץ להם לאכלה", ודורשין: "לאכלה ולא להפסד".

להלן נברר עניות דעתנו בענין זה, ומסקנתנו להלכה, תהיה שונה קצת מדברי מרן הרב הראשי זצ"ל, במחילת כבי' הרמה, שאין משיבין את הארי לאחר מיתה, אבל תורה היא, וללמוד אנו צריכים.

נחזור ונברר: הגמ' במסכת פסחים (נ"ב ע"ב), מביאה דרשת חז"ל: "לאכלה ולא להפסד", לפי מה שבררנו לעיל, עיקר מצות ביעור חמץ בשריפה כרש"י ותוס' – וגם לפי שיטת הרמב"ם והגאונים – מאבדן בידים – מפרר וזורר לרות. בשני האופנים הללו – הרי אין לך הפסד גדול מזה. אמנם, לפי השיטה שהזכרנו לרמב"ם בס' המצוות, וגירסת הספרים שהיתה לרבינו הכ"מ בדבריו ביד, וכתב: "מקיימים המצוה גם **בהפקר וביטול**" – ולכאורה, גם זה יש בו משום זלזול בפירות שביעית, אם כי אין בו איבוד בידים ממש ויש בו יותר

כבוד בפירות-שביעית. אבל עכ"פ זה אינו קיום מ"ע של שביעית, ומאחר שלפי מנהגינו, אנו שורפים החמץ, לפני זמן איסורו – ואז זה רק מדרבנן – ודאי יש שאלה: אם מותר לעשות כן בפירות שביעית, כידוע דעת כמה פוסקים, שאפילו עיו"ט אחה"צ, יש רק מ"ע דתשבתו ולא חל בו בל יראה ובל ימצא, עד התג עצמו – והשאלה אז: האם דוחה קיום מ"ע זו את מ"ע של "לאכלה ולא להפסד"?

השאלה היא: אם מחוייבים לנהוג מנהגי ישראל, כמו שפוסק הרמ"א (באור"ח ה' פסח): בשריפה דוקא – או אולי יש לבחור את הדרך של ביטול, שאין בה איסור בידים ממש. או יש להעדיף דרך שלישית: למכור חמץ זה לנכרי ולכללו בשטר מכירת חמץ – אם כי גם בזה יש שאלות, אם לא עוברים על: "לכם ולא לנכרי, לאכלה ולא לסחורה", – כפי שנברר להלן.

לעני"ד, לכאורה, יש להעדיף מכירת חמץ של שביעית בשטר לנכרי, כמנהג וכתקנת חכמים, מפני שצורת המכירה שתקנו רבותינו היא, כידוע, שהגוי נותן דמי-קדימה על המכר ואחרי הפסח מתבטל המכר, אם אינו משלים הדמים, על פי שומת שלשה בקיאים במזומנים, להוליכם למקום היוקר או למכור כאן לאט לאט, ולשלם כמה שיעלה הסכום המגיע ע"פ המדידה והמשקל והשומא. כידוע, זה דבר שכמעט שאי-אפשר וברור כמעט שיחזרו פירות-השביעית לידי הישראל – ואדרבה, אז לא יחול עליהם דין חמץ שעבר עליו הפסח. – ובסופו של דבר תקוים בהם מצות "לאכלה ולא להפסד", ואם לא ימכרם במכירת חמץ, יאסרו בהנאה או שיאבדם מיד בידים. ואולי אם כן יש להעדיף דרך זו – וצריך לברר אם חלים עליה דרשות חז"ל בענין: "ולא לסחורה" וכן "ולא לנכרי" – שהן בבחינת כללים, שיש להם יוצאים מן הכלל, המפורשים במשנה ובגמ' ובדברי רבותינו הפוסקים, כפי שנברר להלן.

נקדים ונאמר: שעיקר השאלה אינה אלא לדעת אותם הפוסקים, ששביעית בזה"ז דאורייתא, אבל לדעת רוב הפוסקים, הרי קי"ל ד"שביעית בזמן-הזה דרבנן", כמו שפסקו ע"פ סתם סוגית הגמ' מו"ק, ב, ב, כדברי אביי: "בשביעית בזה"ז ורבי – היא וכו'". וכן סתם סוגית הגמ' גיטין ל"ו, בענין תקנת הלל בפרוזבול – וביאר בהרחבה בסוגיית שבת-הארץ, מרן הרב קוק זצ"ל, שבזה גם רבא מודה לאביי ועל כך היא שאלת התוספות שם (גיטין ד"ה: "מי איכא מידי"). – ע"פ הנ"ל בודאי שאין כלל בעיה בזה"ז לפנינו, וביחוד לשיטת הראב"ד והרז"ה (בעל-המאמר), שמנהג דורות האחרונים באיסורי שביעית, היא מידת חסידות וברור שאם דין שביעית בזה"ז, אינו דרבנן אלא מידת חסידות – אין כאן לפנינו שאלה כלל, שהרי ביעור חמץ דאורייתא, הן מצד מ"ע שבו והן מצד מניעת עבירה של ל"ת, וזה בודאי דוחה ענין קדושת פירות שביעית דרבנן. – אבל לשיטת כמה מגדולי רבותינו הראשונים והאחרונים, ש"שביעית בזה"ז דאורייתא", וכך מצדד כידוע מרן בעל הכ"מ (רמב"ם ה' שמיטה ויובל פ"ט ח'). – ובדורות האחרונים סמכו על זה כל המחמירים בשביעית וזה עיקר טעמם, מתנגדי היתר המכירה, תלמידי מרן בעל בית הלוי הרב מבריסק זצ"ל ועוד, כדעת תלמידי מרן החזון איש זצ"ל – ולפי שיטה זו, צריך לעיין, כיצד לנהוג

בפירות שביעית אלו של חמץ לענין הביעור. כשלפנינו מצד אחד: **חובת כבודם של פירות שביעית ואיסור הפסדתם ומן הצד השני: חובת ביעור חמץ ומצות ביעורו והשבתתו!**

להלן נברר קודם את האפשרות הראשונה – ביעור ע"י שריפה בפירות שביעית של חמץ ומה דינה בזה"ז:

הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פ"ה פוסק: "פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה". הרי – כל שימוש אחר מאלו שהזכיר רבינו, אין לעשותו בפירות שביעית, והרי הוא אסור. ואפילו הראויים למאכל בהמה אסור לשורפן. כמו ששינונו במפורש במשנה ספ"ח דשביעית. ורק בדיעבד אם הוסקה המרחץ בתבן ובקש של שביעית, מותר לרחוץ בה, בתנאים ידועים, אמנם רבינו הכ"מ – (וזה חשוב לענינו שעוסקים בשביעית בזה"ז, ע"פ הכ"מ שסובר לרמב"ם שהוא דאורייתא) – מפרש דברי הרמב"ם: "מותר לרחוץ בה בשכר". ועיין שם דלכתחילה נמי מותר להסיק בהן מרחץ, לפי שהוא **צורך אדם**. וכדתנן: "כל שאינו מיוחד למאכל אדם, עושין ממנו מלוגמא (רפואה תחבושת) לאדם", (משנה ריש פ"ח דשביעית). – הרי שדבר שהוא צורך אדם מותר לעשותו. ולא חל עליו דין של: "לאכלה ולא להפסד" – והיא בגדר **מה שדרשו חז"ל: "והיתה שבת הארץ לכם – לכל צרכיכם"**. (סוגית סוכה פ' לולב הגזול, דף מ' ע"א, בדעת ר' יוסי: "לכם לכל צרכיכם"). והביאו הרמב"ם להלכה ה' שמו"י בפ"ה ה"י: "מיני כבוסים כגון: בורית ואהל, קדושת שביעית חלה עליהן וכו', **ורק בפירות שביעית הראויים לאכילה** – אנו קוראים: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ולא למלוגמא, לא לזלוף, וכו'", הרי כשאנחנו ראויים לאכילה, אין לכאורה יותר הדין גם שלא "להפסד". מעתה, בחמץ לכאורה – אינו ראוי לאכילה ומותר לשרפו ולקיים בו מצוה, כפי שנראה להלן שהוא ג"כ "צורך-אדם", אלא עדין הדברים צריכים ברור. שחמץ עכ"פ כל זמן שלא הגיע שעת איסורו ממש, האם אינו ראוי לאכילה קרינן ביה?

האם ה"דרבנן" עושה אותו שיבטל ממנו **שם מאכל, ומצות אכילה**, או נאמר שאולי תקנת חכמים, לא לאכלו כבר משעה חמישית, שתולים בה – לא אוכלים ולא שורפין, שמא יטעה ביום המעונן ואיסורם של חכמים **ואפילו** מתחילת השעה השישית והיא שעת השריפה, לא ביטל ממנו שם אוכל – שעדיין הוא אוכל ואסור להפסידו בידים, אע"פ שעומד להאבד ולהשרף רק מתחילת **השעה השביעית** שהוא דאורייתא (כסוגית ריש פסחים ורמב"ם סוף פ"א מה' חמץ ומצה). מביאה לידי כך שנקרא כבר: **שאינו ראוי לאכילה**, ולכן יוצא מגדר: "לאכלה ולא להפסד", רק אז תהיה מ"ע **מן התורה** לשרפו או לאבדו, וגם כדי שלא יעבור עליו בבל-יראה ובל-ימצא, לשיטת הרמב"ם, ויש לבערו כדין כל חמץ. וראיתי לכמה אחרונים שצדדו לומר: שכבר מרגע שחלה תקנת חכמים לשרוף, מותר לבערו ואינו בגדר אוכל, אמנם עצם יסודם של דברים אלו, שמותר לבער חמץ מן העולם בידים ממש, מרגע שאין הוא ראוי לאכילה, מבלי שנכנס לשעת איסורו מדרבנן או מדאורייתא, ועכ"פ באיסור דאורייתא ולא עוברים ע"י שריפתו על: "לאכלה ולא להפסד". דנו בהם גדולי רבותינו אם צריכים ראה ונברר להלן.

לכאורה, יש להביא ראייה פשוטה **מזמן ביעור פירות שביעית** – שהוא לכאורה מ"ע מפורשת בתורה וברגע שהיא חלה מותר לבער, אלא שכידוע יש בכך שיטות שונות ועלינו לברר בקצרה ענין ביעור זה, ע"פ שיטות הראשונים, הן לגבי בעורו והן לגבי מצותו.

לכאורה, עיקר מצות הביעור, לגמור לאכול פירות השביעית, כל זמן שהם מצויים בשדה, ולכאורה, כשמגיע זמן הביעור יוצא ידי חובתו, על ידי הפקרתם ומסירתם לאכילה לאחרים, ע"פ סתם משנה פ"ט דשביעית מ"ח: "הגיע זמן הביעור, מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד ומבערן". אלא שלא נתבאר במפורש במשנה, מה היא חובת הביעור, אחר שיסיים החלוקה הזאת, ובענין זה ידועה מחלוקת הראשונים:

1. דעת הרמב"ם היא: (שם ה' שמו"י פ"ז כ"ג) **שביעור** – פירושו: **איבוד מן העולם**, ולכן אחרי שמשאיר בידו מזון שלוש סעודות, ומחלק מזון לכ"א שלש סעודות מהמין החייב בביעור, צריך לבערו ממש. וכך פוסק הרמב"ם. והשאר שורף באש או משליך לים המלח ומאבדו.
2. דעת הרמב"ן היא: **שביעור** זה אין מובנו אלא **הפקר**. ולא איבוד בידים. שהרי: "לא מנו חכמים פירות שביעית, לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים". (רמב"ן על התורה פי' בהר, ע"פ סוגית תמורה). והמצוה היא לעשות כמו ששנו בתוספתא: "ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר: אחינו בני-ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שיכלה" (שביעית פ"ח).
3. דעת הראב"ד (ראה בהשגותיו על הרמב"ם שם), שיש שני ביעורים – האחד: לאוצר ביי"ד, או אם אין שם אוצר ביי"ד, מוציאים לשוק ומפקירים. ואז יכול גם הוא ככל אחד אחר לזכות בהם מן ההפקר, ואוכל הזוכה בהם עד שיכלו מן הארץ, ואז כשמגיע זמן הכלוי מבערן לגמרי בשריפה או באבדו.

והנה אע"פ שדעת רוב הפוסקים כרמב"ן, וכן פסקו גדולי רבותינו האחרונים (פאת השולחן, ערוך השולחן העתיד, מרן הרב זצ"ל במשפט-כהן והחזון-איש). לסמוך על דעת הרמב"ן – בכל זאת, צריך לברר ע"פ שיטות הרמב"ם, בביעור זה שהוא שריפה, ובביעור השני לראב"ד – מדוע לא חלה על כך מצות: "לאכלה ולא להפסד". וידוע, שנחלקו הראשונים אם מצות **ביעור פירות השביעית**, הוא מדאורייתא או מדרבנן. לכאורה מפורש הדבר בתורת-כהנים בהר א' ח', על הפסוק: "ולבהמתך וכו'", שיש לנו עוד פסוק על פירות שביעית: "ומה אני מקיים **ביעור פירות שביעית**" וכו'. ועכ"פ דורשים רבותינו: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך וכו', כלה לחיה מן השדה, כלה לבהמתך מן הבית". וזהו הדרש המובא בכ"מ בש"ס (בבלי פסחים נ"ב, תענית ו', נדה נא, ובירושלמי שביעית פ"ט מ"ב) – וכן שיטת רש"י (יומא פ"ג) והתוספות (חולין ק"כ ד"ה: "היכא" ופסחים נ"ב שם).

אמנם הרמב"ן כתב: ואפשר שהאיסור הזה (של פירות שביעית שלא נתבערו), הוא דרבנן או חומרא מדברי סופרים. והבריתות השנויות בתו"כ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן – והסביר מרן הרב קוק זצ"ל בשבחי-הארץ (ז', ג'): "צ"ל הרמב"ן עיקר הביעור מדרבנן, ומן התורה אינו מחוייב לבער ולהוציא מן הבית, אלא שאסור לשורפן ולהחזיקן לעצמו ולמנוע

אדם מישראל לאכלן. ובאו חכמים ותקנו שיוציאם מן הבית, כשכלו מן השדה ואסמכינהו אקרא".

מצאנו שיש מחלוקת אחרונים בשיטת הרמב"ם בענין זה, שכי הפני יהושע (פסחים נב): "דס"ל כהרמב"ן כיון שמנה במנין המצוות כל מ"ע ול"ת, והנה השמיט הביעור למנותו כמצוה מיוחדת, ועל כרחך משום דס"ל, שכל עיקר הביעור אינו אלא מדרבנן, אע"פ שהחמיר להצריכו שריפה ואיבוד מן העולם". לעומת זה, המנחת-חינוך (מ"ע שכ"ח) כתב: "שלהרמב"ם שהזכיר הדרשות של: "כלה מן הבית" משתמע דביעור מן התורה".

לענ"ד הדלה מיושבים דברי המנחת-חינוך, מן החומרא שהחמיר הרמב"ם בביעור פירות שביעית. **בשריפה או באבוד מן העולם – שלדעתו הוא דאורייתא** – ולכן נדחית מ"ע של "לאכלה" מפניו.

וכך מסתברים דברי הגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל, בן רבה של בריסק ורבה של ירושלים, שמפקפק בהערתו לספר השמיטה (פ"ט הערה 5), מדוע לא אומרים שחומרא זאת של שריפה, בביעור פירות שביעית, שממליץ עליה הרב בעל חיי-אדם בספרו שערי-צדק (י"ט ו'), אתי לידי חשש אסור, והיא חומרא דאתי לידי קולא לבטל עשה של "לאכלה ולא להפסד", וצייד לומר שעל כרחך, **איסור הפסד הוא רק בזמן דקרינן ביה "לאכלה"** – וכך כתב המהרי"ט בספרו קרית-ספר, ה' שמיטה פ"ז, אבל **בזמן הביעור**, שלדעת הרמב"ם, נאסרים אז פירות שביעית מדאורייתא באכילה, לא שייך איסור הפסד, ביחוד כשעושה את האיבוד לשם מצוה, א"כ יש תכלית במטרה ותועלת למעשהו, לא יקרא זה הפסד בדיוק, כמו שלגבי "איסור בל תשחית", כל שיש תועלת במעשהו לא נקרא הפסד. והנה כל זה בפירות שביעית, ששם הלכה למעשה, יש להסתפק אם לנהוג כרמב"ם או כרמב"ן, ושמו בזה "חומרא דאתי לידי קולא". אבל בנידון דידן, הרי לפי זה כששורף חמץ שאיסורו מ"ע דאורייתא, ובודאי יש תכלית למעשהו, לקיים מ"ע של: "תשביתו" ומניעת עבירה על הלאו של "בל יראה ובל ימצא", הרי: **אין זה הפסד כלל, אלא תיקון מצוה**, שהרי בין כך ובין כך לא יוכל לקיים בו **לאכלה** – ולא להפסד ולא לסחורה, לכם – ולא לנכרי, ולכן כל דרשות חז"ל לא שייכות כאן.

וראיתי שהעירו (הרי"ר יונה עמנואל יצ"ו במאמר בהמעין – הובאו דבריו בספר משנת שביעית, מאת הגר"י ליברמן שליט"א מירושלים). שגם לפי הרמב"ם, אין מצוה להדר לשרוף פירות שביעית, אלא יש לעשות זאת כדי לכלותם, אם כבר אכל מה שביכולתו, וחלק לכל מי שיכל – מזון ג' סעודות – משא"כ בחמץ, ששיטת המנחת-חינוך (מצוה ט"ז), שלפי התוס' בפסחים שהזכרנו לעיל, יש **מצוה** לקיים תשביתו – בשריפה, ומי שאין לו חמץ, מצוה – לחזר שיהיה לו חמץ קודם הפסח, ויבער אותו.

לענין זה של ביעור חמץ בפירות שביעית: הרי, לכאורה יש להביא ראיה מפורשת ממשנה וגמ' פ"ק פסחים, בענין שריפת-תרומה טהורה של חמץ, בדברי ר"ג: "חולין נאכלין כל ארבע ותרומה כל חמש ושורפין בתחילת שש". ראה שם סוגית הגמ' על הברייתא: "ושורפין תרומות טמאות ותלויות וטהורות" (י"ג א'). ומה שהסבירו בתוד"ה: "שורפין", **אפילו אם**

נאמר שאסור לשרוף טהורות – משום דכתיב: "את משמרת תרומותי" (במדבר י"ח), כמו שאסור לטמאן, הכא שרי, אע"ג דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ואין צריך לשרופה, מכל-מקום כיון דסופה להאסר וללכת לאיבוד, שרי לשרופה כמו לטמאותה, דשרי ר' מאיר בסוף פרקין: לשרוף טמאה עם הטהורה".

אלא שאולי יש לחלק בין "משמרת תרומותי" – שעיקרה שמירה מן הטומאה, ולא מצות "אכילה ולא שריפה", ובין חמץ בפירות שביעית – שיש בהם דין מיוחד, לאכלה ולא להפסד – ואז אולי כל זמן שלא נאסרה אכילתו מן התורה, דהיינו: בסוף שעה שישית, מנלן לומר שיהא מותר לשרפן לכתחילה. וביחוד, אם נסבור כפוסקים: "ששביעית בזמן הזה דאורייתא". ואיסור הפסד פירות שביעית הוא דאורייתא, הרי מי שיש לו חמץ אחר בידו – שיקיים בו מ"ע דתשביתו – מנלן שיהא מותר לאבד בידים חמץ, שכבר יכול לבטלו, ולא יהא ביעורו בפועל אלא מדרבנן – "דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי". ומדוע לא ידחו איסורי שביעית מדאורייתא את החמץ שיש לבערו רק מדרבנן. שהוא כבר קיים מ"ע דתשביתו בחמץ אחר, בשריפה, כדי לצאת ידי כל הדעות, וחמץ זה צריך הסדר, שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, וזה אפשר גם בהפקר ובודאי במכירה.

אכן, מרן הגרא"י אונטרמן זצ"ל, בכרס-ציון שם, האריך לחלק בין תרומה טהורה שנשרפת כחמץ, שבתרומה כתב רש"י שם (דף י"ז ד"ה: "מדרבני"): "דהואיל שהולכת לאיבוד, לא חשיבין לשמירתה". וכן בתוד"ה: "ושורפין", – פסחים שם דף י"ג, – "ואע"פ שאחרי הפסח מותרת באכילה מן התורה, שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח, הוא דרבנן, מ"מ בתר השתא אזלינן" (ופלפל בסוגית הגמ', דר' יוחנן מחלק בע"פ בין שש לבין שבע, דכו"ע שורפין ופירש"י: "דכיוון דנאסרה מן התורה, אין לך טומאה גדולה מזו"). וכתב כן בשם גאון דורינו הג"ר אהרון קוטלר זצ"ל – והעלה לחלק שסוכ"ס אין דין שביעית דומה לדין תרומה. דבתרומה יש תמיד מצוה קבועה – או אכילת כהן כשהיא טהורה או שריפה כשהיא אסורה באכילה, ולכן אין להתחשב במה שתהי' אח"כ מותרת, אלא אזלינן בתר השתא, משא"כ בשביעית שכ"ז שניתנת לאכילה, אפילו אחר זמן נקרא "לאכלה", ואסור להפסידה – וכמובן – שבסברא אפשר גם לדון בסברת מרן הרב זצ"ל ולחלוק על-כך, אלא שהאריך למעניתו, לחלק דין הפסד תרומה משביעית גם לחומרא וגם לקולא. לחומרא: בתרומה, שמחוייב לשמור גם מהפסד או טומאה הבא מאליו, וקולא כבתרומה, אם הכל הולך בלא"ה לאיבוד, אין כאן דין שמירה כלל, כי הרי אין בידו למנוע מזה, ואז מותר גם לשרוף ולאבד בידים, וכן: קולא וחומרא בשביעית – קולא – דאינו חושש לכל נזק הבא מאליו, וחומרא – שלאבדו בידים תמיד אסור, גם כשהולך לאיבוד, וזה בכלל הכתוב: "לכם לאכלה", דיש לך רשות רק לאכול ולא לאבד בידים.

אמנם ראיתי שסמכו חכמי-דורינו, (ובתוכם הגר"מ ליברמן שליט"א, בספרו משנת שביעית), על דברי מרן החזו"ן איש זצ"ל (יג' א'), שמאכל שנפסל מאכילת אדם, פקעה ממנו קדושת-שביעית, והרי למעשה, חמץ בשעה של הביעור, דהיינו: בתחילת השעה השישית, ודאי אסור באכילה, – הרי לגבי הגדרתו אם הוא מאכל או לא – אין נ"מ אם איסור אכילתו דאורייתא או דרבנן, – שהרי בין כך ובין כך אינו בגדר מאכל – ולכן לא שייכת בו

יותר הגדרת מאכל, ומה לי נפסל ע"י שפיכת נוזל המשחית בפועל או ע"י איסור שאסורו חכמים – ומאחר שאינו מאכל, שוב אין איסור בכך – לשרפו ולקיים בו מ"ע ד"תשבתו".

אמנם, יש להשיב על כך הרבה – מסוגית פסחים ז': "המקדש משש שעות ומעלה אפילו בחיטי דקורדנייתא אין חוששין וכו'" (ועיין מה שפלפל בזה בספר משנת יוסף שם).

מין הרב אונטרמן זצ"ל מציע למסקנה: לא לאבד בידים, אלא לגרום שישרף וכו'. וזה מותר בפירות שביעית כשם שמותר להוציא לשדה בזמן הבעור, שהוא הפסד הבא מאליו. אמנם מאחר שבצוע השריפה ע"י גרמא הוא ענין קשה, מן הראוי שנצא ונבדוק בעית האפשרות האחרת: מכירה לנכרי.

*

בענין: מכירה לנכרי, ברור לענ"ד, שאין לדבר על מסירה לידו ולא מקיימים בזה, לכל הדעות, מ"ע ד"תשבתו" – רק מכניסים החמץ בגדר: "אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה". ותו לא עוברין עליו בלאו, ולא יעבור על ביטול מ"ע של "תשבתו". השאלה העומדת לפנינו אם להעדיף זאת על איבוד בידים? ואולי ישרוף כזית, כדי לצאת ידי חובת המצוה והיתר ימכור?

לכאורה, במכירת פירות שביעית של חמץ, יש שתי בעיות: אחד: משנת חז"ל שהזכרנו: "לאכלה ולא לסחורה" (פסחים שם וכו'). והשני: מדרש חז"ל שהזכרנו (תוי"כ בהר א', כו'): "לכם ולא לאחרים" וכן פסק הרמב"ם (שמו"י הי"ג): "פירות שביעית אין מאכילין אותם לעכו"ם". וכן מפרש בתוספתא שביעית פ"ה הי"ז: "אין מאכילין את הנכרי פירות שביעית". הלא הלכה היא, שגם נתינה או מכירה לנכרי לצורך אכילה, נאסרה, וכך פרשו גדולי הראשונים (הראב"ד והר"ש משאנץ על תוי"כ שם). – וכתב בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מ"ג), שאכילת נכרי נתמעטה מ"לאכלה ולא להפסד" – ועל כל פנים ודאי באכילת פירות שביעית מפורש הכתוב: "לכם, לאכלה" – ואם כן איך נמכור פירות שביעית של חמץ לגוי?

אמנם אחרי העיון נראה שאין כאן קפיידא כלל, כל ענין המכירה נתקן ע"י רבותינו כך, שלא יהא צריך להוציא החמץ – הנפסד, או לנגוע בו בהמשך החג, הרי שבפועל ממש אין כאן מסירה לגוי – וגם אכילה לגוי אין כאן, כי לפי תנאי המקח, לא יוכל במשך החג לאכול מפירות אלו. כ"ז שלא קוימה השומא וכו' – וזמן איסור ההפסד אין כאן, משום "לכם-לאכלה" כלל. אדרבה – כל עצם המכירה לא בא, אלא כדי שלא יחול על החמץ, דין חמץ שעבר עליו הפסח, שאסור בהנאה ובאכילה – וזו היתה תקנת-חכמים למנוע ביזוי אוכלין והפסדתם – שאחרת אם לא היה מוכרן היה מפסידן. והרי אפשר לומר: שדוקא ע"י המכירה – מחשיבן לפירות שביעית הללו ומצילן. ולא יהא "צורך ישראל", בשמירת המצוות ובאכילה אחרי הפסח קטן יותר, מהאכלת שכירו ותושבו הנוכרים שהיא מותרת.

ואולי כך אפשר להסביר שיטת הרמב"ם, בענין מכירת פירות שביעית לנכרי, שדנו בה הרבה רבותינו הראשונים והאחרונים.

כידוע, המקור לדין זה של איסור האכלה לנכרי, הם: דברי התוספתא שביעית (פ"ה), שאסור להאכילם לעכו"ם. וכך פסק הרמב"ם: "אין מאכילין אותן לא לעכו"ם ולא לשכיר" (פ"ה מה' שמו"י הי"ג). אמנם, לעומת זה ידוע פסקו של הרמב"ם שם פ"ד הכ"ט: "עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה, – פירותיה מותרין". ורבותינו התקשו בדבר הזה והביאו הרדב"ז, והכסף-משנה, דברי בעל כפתור ופרח – שהרי לא מצד ספיחין, אלא מצד עצם קדושת פירות שביעית, מפני שבת הארץ וקדושתה נאסרו וזה יסוד שיטת האוסרים במחלוקת הדורות, בענין קדושת פירות שביעית של נכרי, שגם בדורינו נחלקו בה גדולי רבותינו שבארץ-ישראל ודנו והאריכו בדבר, בסוגיית יש קנין לעכו"ם להפקיע מיד ישראל ואכ"מ להאריך בזה, אבל כדאי להזכיר מ"ש רבינו המלבי"ם, בפירושו לספר ויקרא שם על הפסוק: "לכם לאכלה": "ובזה נמצא מקור לדברי הרמב"ם, אלה אשר הרעיש עליהם, בעל כרתי ופלתי, ואחריו המב"יט ומהרימ"ט – והרמב"ם לא רצה לפרש שאוסר להאכילם לעכו"ם דיסתור מ"ש אח"ז מ"ז: "ולתושבך – מן העכו"ם". ועיין מ"ש רבינו המלבי"ם שם אות י"ד: "שסתם תושב ושכיר מדבר גם בעכו"ם". וכך יש לפרש דברי התוספתא פ"ה דשביעית: "מאכילין את האכסניה פירות שביעית, ואין מאכילין לא את הגוי ולא את השכיר פירות שביעית, ואם היה שכיר – שבת, חודש, שנה, שבוע, או שקצבו מזונותיהם עליו – מאכילין אותו פירות שביעית". הרי מפורש שדעתו לפסוק ע"פ גירסתו בספרא: "ולשכיר גם מן הגוי ולתושב מן הגוי, הגרים עמך לרבות את האכסניא" – והירושלמי (דמאי, רפ"ג): "ר' לעזר אומר: זו אכסניא של גוי".

הרי מפורש: שכל זמן שאינו "כפורע חובו" – אלא שהוא חלק מצרכיו של הישראל עצמו – אין איסור גם לתת לגוי, שהוא בן-ביתו של ישראל לאכילה – ולא אסרה תורה אלא לתת מתנה לגוי סתם, שאינו בן-ביתו לאכילה.

ומעכשיו מכירת-חמץ שאינו נתקן לגוי כלל, ואין הגוי צריך לאכלו – ואין לך צורך ישראל גדול מזה. לכאורה, ודאי שיהא מותר לעשותה בשביעית ולא יאסר מצד "לכם ולא לנכרי".

נחזור ונסביר: לא הקפידה תורה אלא על כבוד פירות-שביעית, וכאן אדרבה ואדרבה, כדי שלא יאסרו באכילה ובהנאה לישראל, כדין חמץ שעבר עליו הפסח, תיקנו חכמים את המכירה – ואין לך כיבוד פירות שביעית גדול מזה, שמיחד להם מקום ושמירה, ומוכרן לנכרי, כדי שיוכל ישראל להנות מהם אחר הפסח – וזה ודאי יותר הנאה לו, מנתינתם לשכירו ולתושבו, או לאכסניא של מלך – שהתירו חכמים וסמכו לדבריהם מן המקרא: "ולשכירך ולתושבך הגרים עמך וכו', תהיה כל תבואתה לאכול". זאת ועוד: אם נבוא לאסור מצד: "לאכלה ולא לסחורה" – הרי ע"פ רש"י ד"ה: "אין מוכרין", כסוגית סוכה ל"ט: – "הטעם: שכל פירות שביעית חיבין להתבער בשביעית, הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורה להצניע לאחר שביעית ולהעשיר" – וטעם זה לא שייך בדיננו, שכל המכירה של החמץ, אינה בשביל להעשיר ולשמור הדמים לאחר הביעור, וע"ש שיטת התוס' שם ד"ה: "שאיין" – "שאיין מספר לאיסורים, שאין עם הארץ נוהרים בהם, שאסור לקנות בדמי שביעית בהמה טמאה ועבדים וקרקעות וחלוק וטלית ומנעלים – ואין נותנים לא לבלן ולא לספן

ולא לספר וכו'". ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית, שצריך לנהוג בהן קדושת-שביעית – וזה ודאי לא שייך במכירת חמץ, הנעשית ע"י רבני העיר וחכמיה, שלא נחשדו לעבור על קדושת פירות שביעית ודמיהן – ובודאי שלא שייך לגבי מכירת חמץ האיסור של: "לאכלה ולא לסחורה". ולא יהא גרוע מכל המכירות שהתירו חכמים, שלא אסרו אלא כשהוא "מאוספי שביעית", בפרק "זה בורר" (סנהדרין): כשקונה הרבה ביחד ומוליך ממקום הזול למקום היוקר, אבל אם קונה ומוכר כדי אכילה מותר – ולא אסרו אלא כשמתכוון להרויח (עין שביעית פ"ז מ"ג ובפרוש הר"ש והרמב"ם שם ועין במשנה ראשונה שם ד"ה: "שאיני ואכמ"ל). עאכוי"כ כשיש חשש תקלה אם יהא אצלו, כדי למוכר בדמיהן אז יותר – וכך פסק הרמב"ם ה' שמו"י פ"ו ה"א: "יש חילוק בין מוכר מעט שמותר למוכר הרבה – ולכן אין מוכרין פירות שביעית במידה, במשקל ובמנין, – כדי שלא יהיה כסוחר פירות שביעית, אלא באכסרה, באומד, להודיע שהוא הפקר, ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר" – וברור מאז, שכאן במכירת-חמץ אין זה כלל כדרך המוכרין ובודאי שלא חל על זה איסור של: "לאכלה ולא לסחורה".

והנה מה שצדד מרן הגרא"י אונטרמן זצ"ל, להצריך שריפה על-ידי גרמא בלבד – הוא חומרא גדולה, במקום שזקוק לפירות שביעית הללו, לקיים בהן מ"ע של תשבתו, אם אין לו חמץ אחר, שאז השריפה היא הלא לצורך-ישראל, וזמן השריפה לכל הדעות מתקנת חכמים ואסורן, הוא כבר בזמן שאסור לאכלן, ובטל מהן דין מאכל, ואין זה דומה לדבר שסופו להאבד, שאסור לאבדו בידים, אלא לדבר שנאסר כבר בפועל – ולכן נראה לעני"ד, שהכל תלוי אם יש לו חמץ אחר לקיים בו מ"ע של תשבתו, או שזקוק לחמץ זה כמו שנבאר.

נמצינו למדים:

א. מי שיש בידו תבואת שביעית, שחלה עליה קדושת פירות שביעית – ונתחמצה ונאסרה – אם יש בידיו חמץ אחר, שיכול לקיים בו מצות תשבתו בפועל ממש – די אם ימכור חמץ זה של פירות שביעית במכירת חמץ, ואז לא יעבור עליו בבלי-ראה ובלי-מצא, ובודאי לא יקרא – שביטל מצות עשה דתשבתו, כמו שכתבו כמה ראשונים, לגבי חמץ בערב פסח אחר חצות. (חוץ משיטת הרמב"ם הידועה שנראית כדחוייה, שיש גם לא יראה ולא ימצא בע"פ ולא דווקא בשביעית קיימים ממש ואכמ"ל. אם לא מכרו – ראוי להקפיד אז שלא ישרפנו בידים ממש – אלא בדרך גרמא. ושינוי זה יש בו משום נהיגת כבוד בפירות-שביעית שחייבו רבותינו).

ב. אין לו חמץ אחר – יכול לקיים בחמץ זה מ"ע, דביעור חמץ ע"פ הרמב"ם שהוא בשריפה ממש – ואין בזה משום בזיון פירות שביעית, ואדרבה כבוד הוא להן, שמקיים בהן מצות ביעור חמץ ומברך עליהן. כמו שכבודן הוא לקיים בהם מצות הביעור בשביעית. – (לא כך לשיטת הרמב"ם שם – שהיא בשריפה, אלא גם לשיטת יתר הראשונים, בהפקר ובביטול בלב – ואני חוכך לומר שאולי עדיפה השריפה, שרואים הכל שאינו מזלזל בפירות שביעית אלו, אלא מקיים בהם המצוה).

היסוד העולה מדברינו – שבכל ענין של מעשה הכלוי, לא די לדון רק בפעולה עצמה, שריפה, מכירה, הפקר – אלא העיקר הוא הכוונה המצטרפת למעשה. – ואם הוא לשם

מצוה, לא איבוד התכוונה רחמנא, אלא ביעור מחמת הביעור. ולא חייבה התורה "לאכלה" – אלא בדבר הראוי לאכילה. ולא אסרה שרפה וכלוי – אלא כשאפשר לקיים מצות האכילה, וכן כשהשריפה והכלוי – הן לביזיון, לדבר הנשרף והמתכלה, אבל לא אם נעשים הם לשם מצוה, אדרבה ואדרבה, וכשם ששריפת קודשים ע"ג המזבח לריצוי – למשל בעולה או במנחת כהן, שנשרפת כליל על המזבח – ודאי אין בכך איסור של ביזוי והשחתה, אלא אדרבה מעלה שעשו בקדשים – וכמו באיסור "בל-תשחית", שלא נאסר אלא כשאין בו תועלת, אבל כשדמי עצים מרובים – על דמי פירות, אין זו השחתה – כך באעור חמץ, אין זה הפסד אלא קיום מצוה.

בבואנו לקיים מצות החג בשנת השביעית, נזכור את הכלל הגדול: רחמנא לבא בעי – וכשם שתפילה ללא כונה, כגוף ללא נשמה – כך מצוה ללא כוונה – גם אם יוצאים בה ידי חובה, למ"ד מצות אינן צריכות כוונה, – אינה מצוה הראויה ליראי ד' ולחרדים על דברו, – שעליהם נאמר: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון את ליבו לשמים". בשביעית – הכוונה לקיים מצוה, היא יסוד להיתר ולמצוה לבער חמץ של פירות שביעית – וכוונתו לשם שמים להרבות כבודן ותבוא עליו הברכה. וד' יזכנו לקיים מצות הפסח בשלמות הכוונה – לבנין בית מקדשנו ותפארתנו, לקיים מצוות הפסח והשביעית והתרומה במילואן – ובשלמותן, במהרה בימינו, אמן.